

Komentar in karta: 3/56

SLA V273(a).01 'spodnja deska na vozu'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V273 *deska na vozu* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici (1961) razdeljeno na dve podvprašanji, tj. na a) *spodnja deska na vozu* in b) *stranska deska na vozu*. Gradivo, zbrano pred letom 1963, ožjega pomena leksemov (večinoma) ne pojasnjuje. V ta komentar so vključeni odgovori, zapisani po letu 1963, ob katerih je izrecno navedeno, da izraz pomeni 'spodnjo desko na vozu', pa tudi tisti odgovori, ki so bili zapisani do leta 1963, ki jih zaradi odsotnosti pomenskih podatkov sicer lahko obravnavamo kot splošno poimenovanje za pomen 'deska na vozu', vendar pa iz samih izrazov (npr. *poden*) lahko sklepamo, da gre za pomen 'spodnja deska na vozu'.

Za pomen 'spodnja deska na vozu', knj. *spódnja dëska/deskà na vòzu/vózu* (ô ã/ä ó/ô) sta najbolj pogosti poimenovanji *pod* in *poden*.

Ponekod je v opombi zapisano, da izraz označuje tako pomen 'spodnja deska na vozu' kot tudi pomen 'stranska deska na vozu', in sicer to velja za izraze *dilja* v T028, T185, T258 in T271, *poden* v T242 in T272, *pod* v T101, *pluh* v T149 in *deska* v T359, oz. »vse deske skupaj« za *pod* v T316. V T004 je *deska* »v gnojnem vozu spodaj in ob strani«.

Za T061, T065, T084 in T202 je v gradivu zapisano, da tam vozov nimajo oz. ne poznajo ali da za spodnjo desko na vozu ni posebnega izraza.

2. Morfološka analiza

pod < **pod-ɐ* 'tla'

lesen pod < **lěs-en-ɐ pod-ɐ* ← **lěs-en-ɐ* (← **lěs-ɐ* 'les') + **pod-ɐ*

vozni pod < **voz-ɐn-ɐ-j-ɐ pod-ɐ* ← **voz-ɐn-ɐ* (← **voz-ɐ* 'voz') + **pod-ɐ*

deska < *(*dɐsk*)-*a* 'deska' < *(*dɐsk*)-*a* ← rom. **deska* 'lesena plošča'

podna deska < **pod-ɐn-a-j-a (dɐsk)-a* ← **pod-ɐn-ɐ* (← **pod-ɐ*) + *(*dɐsk*)-*a*

podel < **podɐ-děl-ɐ* ← **podɐ* 'pod' + **děl-ɐ* 'del'

lesa < **lěs-a* ← **lěs-ɐ*

dno < **dɐn-o* 'dno (reke, jezera), spodnja stena posode'

kolnica < **kol-ɐn-ic-a* ← **kol-ɐn-ɐ* ← **kol-o* 'kolo'

dolenja konica < **dol-ěń-a-j-a kon(-ɐn)-ic-a* ← **dol-ěń-ɐ* (< **dol-ěń-j-ɐ* 'dolnji, spodnji' ← **dol-ě* 'doli, spodaj') + **kon-ic-a* (← **kon-ɐ* 'konec, začetek')

plat < **pol-t-ɐ* ← **pol-ɐ* 'pol, polovica'

platišče < **pol-t-išč-e* 'razpolovljen, razčesnjen kos lesa'

- platon** < **pol-t-(on)-b*
- poden** < *(*podn*)-b ← bav. nem. *Poden* 'tla' (nem. *Boden* 'tla')
- vozni poden** < **voz-bn-b-j-b* (*podn*)-b ← **voz-bn-b* + *(*podn*)-b
- podnic-** < *(*podn*)(-bn)-ic-a / *(*podn*)(-bn)-ic-ε (im. mn.) ← *(*podn*)-b
- žaganica** < *(*žag*)-a-n-ic-a ← *(*žag*)-a-n-b ← *(*žag*)-a-ti ← *(*žag*)-a ← stvnem. *saga* 'žaga'
- dera** < *(*der*)-a ← kor. nem. *Derre*, štaj. nem. *Dörre* 'sušica', srvnem. *darre*, *derre* 'ogrodje ali lopa za sušenje sadja ali žita'
- dilj-** < *(*dil*)-a / *(*dil*)-ε (im. mn.) ← nem. *Diele* 'deska'
- (ta) spodnja dilja** < (*t-) *s_b(n)-pod-bñ-a-j-a* (*dil*)-a ← (*ta/*t_b/*tē/*tε 'ta') + **s_b(n)-pod-bñ-b* (< **s_b(n)-pod-bn-j-b*) 'spodnji' + *(*dil*)-a
- ta vozna dilja** < *t- *voz-bn-a-j-a* (*dil*)-a ← *ta/*t_b/*tē/*tε + **voz-bn-b* (← **voz-b* 'voz') + *(*dil*)-a
- ta široka dilja** < *t- *šir-ok-a-j-a* (*dil*)-a ← *ta/*t_b/*tē/*tε + **šir-ok-b* 'širok' + *(*dil*)-a
- ploh** < *(*plox*)-b ← bav. srvnem. *ploch*, bav. nem. *Ploch* 'ploh' (nem. *Bloch* 'ploh') / **plox-b* 'plosk, raven'
- trokšir** < *(*trokšir*)-j-b ← *(*trok*)-b ← nem. *tragen* 'nositi' (po bav. nem. prehodu *a > o*) + *(*kšir*)-j-b ← nem. *Geschirr* 'posoda, naprava')
- rajhelj** < *(*rajxl*)-b ← bav. nem. *Reichladen* 'vrsta deske'
- rajfelj** < *(*rajfel*)-b ≤ *(*rajxl*)-b
- prukna** < *(*prukn*)-a ← bav. srvnem. *prucken* (im. mn.) 'most; privzdignjen oder za sedenje, ležišče iz desk' (srvnem. *brucken*, *brücken* (im. mn.))
- gara** < *(*gar*)-a ← srvnem. *garre*, *karre* 'gare'
- planka** < *(*plank*)-a ← srvnem. *planke*, nem. *Planke* 'deska'
- plan** < *(*plan*)-b ← furl. *plan* 'ploska površina'
- skalir** < *(*skalir*)-j-b ← furl. *scalîr* 'del kmečkega voza, plató'
- ščalar** < *(*ščalar*)-j-b ← furl. *scjalâr* 'pod pri kmečkem vozu'
- tavolac** < *(*tavolac*)-b ← trž. it. *tavolaz(o)* 'pod iz desk'
- kason** < *(*kason*)-b ← furl. *casson*, ben. it. *casson*, it. *cassone* 'velik zaboj, skrinja'
- blanja** < *(*blañ*)-a, nejasno, morda v zvezi z dalmat. *plana* 'deska', zaradi vzglasnega *b*- najverjetneje z istriot. ali furl. posredovanjem
- frščada**, nejasno
- barjon**, nejasno, morda *(*brjon*)-b ← furl. *breon* 'deska'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *prukna* v T025, *plat* v T035, *plan* v T063, *kason* v T087, *frščada* v T091, *barjon* v T128, *tavolac* v T136, *planka* v T142, *gara* v T198, *platon* v T201, *kolnica* v T239, *rajhelj* in *rajfelj* T278, *dolenja konica* v T307, *platišče* v T339 in *trokšir* v T363.

Kot enkratna besedna zveza z *deska* je kartiran leksem *podna deska* v T392.

Kot enkratni besedni zvezi z *dilja* sta kartirana leksema *ta široka dilja* v T020 in *ta vozna dilja* v T213.

Kot besedni zvezi s *pod* sta kartirana leksema *vozni pod* v T034 in T386 ter *lesen pod* v T417.

Kot besedna zveza s *poden* je kartiran leksem *vozni poden* v T032 in v T332.

Kot tretji odgovor v posamezni točki sta z znakom za komentar kartirana leksema *dera* v T256 in *deska* v T278.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *od spredaj* v T111.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T061, T065, T084 in T202.

4. Uporabljena dodatna literatura

Koletnik 2013b

5. Primerjaj

SLA: V273.01 *deska na vozu* (3/55), V273(b).01 *stranska deska na vozu* (3/57), V321A.01 *dera* (3/93), V321A.02 *dera – pomen* (3/111); OLA: 974 *podnica*; ALE: /; SDLA-SI: 433 *dno voza*; ALI: 3597 *dno voza*; ASLEF: 3248; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Spodnja deska na vozu je položena na sprednjo in zadnjo premo. Pri manjših vozovih in vozičkih je ponekod položena le ena široka deska, najpogosteje pa dno voza sestavlja več desk, ki so večinoma enakih dolžin kot bočne *lojtre* ali namesto teh na isto mesto ob ročicah položene deske, stranice. Kadar so vozili sipka gradiva, koruzo ipd., so med sprednji in zadnji konec stranic zataknili iz desk narejena končnika (v obliki navzdol obrnjene prisekane piramide).

Spodnje deske niso bile z ničimer pritrjene na ogrodje voza. Po potrebi jih je bilo mogoče odstraniti ali zložiti bočno ob ročice. Kadar so z vozom prevažali lesene zaboje za jabolka in drugo sadje, so število desk povečali ali naredili širok lesen plato. Tako prirejenemu vozu so v Spodnji Savinjski dolini pravili *platonar*, ker je imel na ohišje voza nameščeno podolgovato leseno ploščo, na katero so v času ročnega obiranja hmelja namestili hmeljske koše, da so s hmeljišč odvažali obrani hmelj do lastne ali združne sušilnice in kasneje do odjemalne postaje. Takrat so na *platonar* počez naložili večje število iz jute izdelanih bal, jih z vrvmi trdno povezali z leseno ploščo in podvozjem voza in jih sprva s konji, po letu 1960 pa večinoma s traktorji odpeljali od domačega skladišča do kupca v Žalcu. *Platonarje* so v Spodnji Savinjski dolini uporabili tudi za različne oblike družabnega življenja (kot oder na gasilskih veselicah, za slavnostne povorke ipd.).

Podobne vozove z leseno ploščo so poznali tudi drugod na Slovenskem. V Drašičih v Beli krajini so na takem vozu prevažali grozdje v pokonci obrnjenih lesenih sodih in kadeh od vinograda do hišne ali združne vinske kleti. Pri tem so bočne strani voza zavarovali z drogovi, ukrivljenimi v lok.

Podobno prirejene vozove so uporabljali tudi na Vipavskem in v Idrijskem hribovju. V Lozicah so npr. na voz postavili veliko leseno *trugo* z ročaji in v njej prevažali različna krmila, tudi žita v mlin. V Vipavski dolini so še v 60. letih 20. stoletja na vozovih s ploščo prevažali različne suhorobarske izdelke, zlasti brente.

Prim.: Bogataj 1989; Hazler 2011; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

